

---

*Андрій  
Васильченко,  
Володимир  
Кузнєцов*

## **ВІДДІЛ ЛОГІКИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ: від наук про природу до наук про людину**

---

Відділ логіки та методології науки Інституту філософії НАН України (початкова назва — відділ логіки наукового пізнання) було створено у 1963 році за ініціативи Павла Васильовича Копніна. П. Копнін очолював Інститут філософії Академії наук України в 1962–1968 роках. Колективна монографія «Логіка наукового дослідження» за редакцією П. Копніна та М. Поповича (1965) сформулювала проект, який на десятиріччя визначив головні напрямки філософського та методологічного аналізу наукового пізнання в Україні. У ньому було артикульовано засади оригінального тлумачення логіки наукового дослідження. Засадовою для цього проекту стала ідея дослідження структур організації наукового знання, а також процесів і процедур його розвитку. Проект передбачав застосування як концептуального аналізу, так і точних — математичних і логіко-семантичних — методів до вивчення будови, функцій, взаємозв'язків і закономірностей розвитку конкретних систем наукового знання. Розвиток науки розглядали як закономірний, багатостадійний процес переходу пізнання від генези наукової ідеї та проблеми і формування емпіричної бази, через різні шаблі абстракції до вищих рівнів синтезу й структуризації систем наукового знання — наукових теорій, мереж теорій і наукової картини світу. Ідеї П. Копніна було надалі розвинено у працях його учнів і послідовників. Відділ логіки та методології науки сьогодні — один з головних центрів розвитку аналітичної філософії в Україні.

Впродовж останнього десятиріччя в дослідженнях відділу явно позначилася тенденція увіхо-

---

© А. ВАСИЛЬЧЕНКО,  
В. КУЗНЕЦОВ, 2016

дження гуманітарних наук у царину логіко-методологічних досліджень. Поряд із філософським осмисленням розвитку природознавства, праці співробітників відділу роблять внесок також і у філософське усвідомлення складних та унікальних політичних, економічних, культурних і релігійних процесів в Україні. Якщо півсторіччя тому, кажучи про логіку і методологію науки, під «наукою» розуміли головним чином науки про природу, то сьогодні в центрі уваги дедалі частіше опиняються науки про людину. Про це свідчать хоча б назви нещодавніх колективних монографій, написаних співробітниками відділу логіки та методології науки: «Проблеми теорії ментальності» (2006), «Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках» (2012), «Вимір раціональності як чинник європейської інтеграції України» (2014). Починаючи з 2015 року відділ працює над темою «Логіка мислення і логіка дії».

Нижче стисло подано наукові результати та головні напрямки досліджень співробітників відділу логіки та методології науки.

Завідувач відділу М. Попович — академік НАН України, автор численних наукових праць, присвячених проблемам логіки, методології та філософії науки, філософії та історії культури. Досліджує особливості застосування аналітичної філософії до гуманітарного знання. Спираючись на розроблені в логіці й семантиці інструменти, працює над теорією «правової особистості» як суб'єкта осмисленої дії та носія гідності вільного громадянина.

С. Кримський (1930—2010) — д-р філос. наук, професор, автор понад 200 наукових праць з логіки та методології науки, культурології, філософської антропології. Розробляв основи перетворення знання (динаміки теорій), засади узагальненої (некласичної) раціональності й розуміння, принципи духовності (зокрема, «моральної гідності істини», «третьої правди», «інтелектуальної рішучості» тощо). Розвивав неоплатоністську концепцію архетипових структур буття, розуму і культури; виокремив архетипи української культури. Запропонував цілісну концепцію людини як носія та осередку культури.

П. Йолон — канд. філос. наук, одним із перших застосував принципи та концептуальний апарат загальної теорії систем і методології системного аналізу до опису і з'ясування природи теоретичних систем узагалі та наукових теорій зокрема. На підставі вивчення реальної практики наукових досліджень у різних галузях природознавства і суспільствознавства висунув оригінальну концепцію наукової раціональності та функціонування її форм у науковому пізнанні. Досліджуючи актуальні проблеми онтології науки та предметності наукового знання з позицій феноменологічного підходу, сформулював та обґрунтував низку засадових методологічних принципів щодо реальності її об'єктів.

С. Васильєв (1937—2002) — канд. філос. наук, аналізував проблеми знакової діяльності, механізмів утворення і розуміння текстів, процедур творчого мислення.

Є. Ледніков (1938—2016) — д-р філос. наук, професор. У Києві працював до 1978 року. Відомий своїми дослідженнями в галузі модальної логіки, логічних проблем існування, теорії знання. У його працях проаналізовано роль

теоретичних конструктів у науковому пізнанні. Запропонував теорію визначених дескрипцій раселівського типу для широкого класу модальних логік.

А. Ішмуратов — д-р філос. наук, професор. Здійснив аксіоматизацію тризначної логіки Бочвара. Створив тризначну часову логіку та інтенційну модель мотивації. Зробив істотний внесок до логіко-когнітивної схематизації міжособистісних конфліктів, логічного аналізу соціального дискурсу, розроблення феноменологічного підходу до побудови логічних систем.

В. Кузнецов — д-р філос. наук, професор. Розуміючи науку як ієрархічну мережу систем наукового знання, яка еволюціонує, в межах структурно-номінативного підходу у філософії науки виокремлює та аналізує структури цих систем — іменні, мовні, репрезентаційні, аксіологічні, проблемні, операційні, номологічні тощо. У філософії фізики тлумачить розвиток категорійних структур систем фізичного знання як послідовне осягнення онтологічних ідей незмінності, руху, взаємодії та саморозвитку матеріального світу та його фрагментів. Розробив концепцію філософії права як осередку розроблення моделей права, що слугують підставами для його розуміння, обґрунтування, оцінки та критики.

В. Омелянчик — д-р філос. наук, професор. Досліджує історію і проблеми модального мислення. Спираючись на введене ним поняття аристотелівської модальності, запропонував: в онтології — концепцію модального реалізму (не плутати з концепцією Д. Льюїса), в якій універсалії трактуються як структури можливостей індивідів; у філософії свідомості (*philosophy of mind*) — концепцію екстенсійної свідомості, в якій вірування (*belief*) аналізується як «істинне/адаптивне вірування»; в теорії дії — антименталістський підхід, за якого аналіз інтенсійної дії базується на понятті рутинної дії; у філософії науки — аналіз логіки квантової механіки в термінах логіки хаотичних систем.

Н. Вяткіна — канд. філос. наук, займається дослідженнями в царині теорії смислу, значення та референції і проблематикою застосування цієї теорії до аналізу пізнання.

В. Навроцький — д-р філос. наук, доцент, розробив концепцію дослідження когнітивних і мотиваційних ментальних підстав соціальних дій методами аналітичної філософії свідомості, аналітичної філософії дії та теорії аргументації. Досліджує практичний поворот у сучасній логіці в контексті аристотелівської філософської парадигми.

М. Гудков — канд. філос. наук, досліджує сучасні природознавчі практики об'єктного аналізу дійсності як фізичної реальності та відповідні концептуальні форми отождоження світу. Зокрема, розвиває філософсько-методологічні уявлення про речі та систему фізичної реальності як дві різні об'єктні індивідуації дійсності, а також уявлення про ініційовані цими індивідуаціями горизонти об'єктного світу.

А. Васильченко — канд. філос. наук, PhD. Займався семантикою модальних логік і дослідженням аристотелівської традиції у філософії. Працює над філософськими проблемами теорії інтенційності, зокрема досліджує логічні та метафізичні аспекти психоаналітичних теорій.

Ю. Писаренко — канд. істор. наук, аналізує проблеми архаїчного світогляду, зокрема моделі соціальності. Згідно з його висновками, первинна модель соціальності базується на взаємовідношенні категорій видимого (свого) і невидимого (чужого). Відсутність поділу на суб'єкт і об'єкт в архаїчному світогляді породжує ілюзію загального (родового) зору: «бачити» — означає брати участь у спільному зорі.

Я. Кохан — канд. філос. наук, розробляє поширення теорії істиннісних функцій на логіку предикатів, досліджує категорійні основи логіки, створює функціональні формальні мови та числення, які виходять за межі поширених парадигм сучасної логіки, працює над завершенням Фрегевої програми функціонального тлумачення логіки. Досліджує проблеми кореспондентної семантики та логічної прагматики на ґрунті ідей Фреге.

О. Маєвський — канд. філос. наук, працює на перетині метафізики та епістемології, використовуючи методологічні підходи метафізичного феноменалізму та логічного емпіризму. У своїх працях досліджує питання гносеологічного визначення інтелекту у їхньому взаємозв'язку з теорією досвіду, знання і пізнання, а також феномен адаптивної раціональності.

І. Кисляковська — канд. філос. наук, розвиваючи принципи критичного раціоналізму, працює над створенням загальної картини філософії раціональності та лібералізму.

Г. Поляк — магістр філософії, займається дослідженнями в царині модальної логіки та аналітичної метафізики. Також працює над проблемами середньовічної філософії та логіки (зокрема, над проблемою онтологічної аргументації та її інтерпретаціями в сучасній логіці). Здійснює переклади текстів латинської схоластики.

Гуманітарний поворот в українській аналітичній філософії, який ми спостерігаємо сьогодні на прикладі відділу логіки та методології науки, не скасовує актуальності традиційних розробок у галузі логіки, семантики, теорії значення, теорії істинності, теорії свідомості або філософії та методології науки. Радше він дає змогу переорієнтувати ці дослідження на гуманітарну сферу і реалізувати світоглядний потенціал точного філософського аналізу в дослідженні людського буття. Аналітична філософія не повинна бути лише абстрактною теоретичною дисципліною. Вона може і має бути також засобом артикуляції та утвердження гуманітарних цінностей.

---

***Васильченко, Андрій** — кандидат філософських наук, доктор філософії Манчестерського університету, старший науковий співробітник відділу логіки та методології науки ІФ НАНУ, головний редактор українського видання Європейського Словника філософій. Сфера наукових інтересів — логіка, аналітична метафізика, теорія свідомості та дії.*

***Кузнєцов, Володимир** — доктор філософських наук, головний науковий співробітник відділу логіки та методології науки ІФ НАНУ, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Національного університету «Києво-Могилянська академія», асоційований член Українського наукового клубу. Сфера наукових інтересів — проблеми філософії науки, філософії фізики, філософії права.*

---